

Світлана Совгіра

ТЕХНОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ У РАМКАХ МІЖНАРОДНИХ АКЦІЙ

Сьогодні перед людством постає ряд складних проблем нового усвідомлення явищ життя. Одне з них – сучасна екологічна ситуація. Стає очевидним, що подолати глобальну екологічну кризу, залишаючись традиційним природокористувачем, уже неможливо. Ця криза є лише частиною загальної кризи сучасної цивілізації, включаючи духовне життя людини [6, с. 87].

Досліджуючи сучасні філософські, психолого-педагогічні й екологічні тенденції розв'язання екологічних проблем глобального масштабу (В. Вернадський, А. Маслоу, К. Поппер, Х. Шпінер та ін.), зміст сучасної екології, проблеми екологічної освіти і виховання, (Г. Білявський, І. Костицька, Н. Левчук, Т. Нінова, М. Падун, Г. Пустовіт, Р. Фурдуй, С. Шмалей) науковці виокремлюють поняття екологізації, як процес впровадження нових технологічних систем, підходів та діяльності, спрямованих на поліпшення екологічного стану природних чи соціальних систем або екологічно орієнтовану зміну властивостей інших складових. Відбувається процес екологізації окремих наук, виробництва, технологій (С. Гончаренко, Р. Гуревич, А. Захлебний, І. Зверев, В. Ільченко, І. Козловська, В. Сидоренко, І. Суравегіна). Зростає усвідомлення ролі природи в житті людини.

Новою тенденцією в Україні, яка розвивається і нерозривно пов'язана з екологічною освітою є екологізація навчального середовища – стану навчальної будівлі, майданчиків навколо навчального закладу, озеленення його території [3; 6; 8].

Нині постає проблема розробки системи заходів, що мають за мету раціональне використання природних ресурсів, охорону природи, підвищення якісного рівня навколишнього середовища, яке по суті є показником якості життя людей. До таких заходів ми відносимо природоохоронні акції, ефективна організація яких неможлива без знання її технологічних аспектів.

Нагальні потреби практики збереження навколишнього природного середовища спрямовують наші дослідження на розроблення технологічних та організаційних аспектів проведення природоохоронних акцій. Природоохоронні технології захисту навколишнього природного середовища – комплекс технологічних, технічних і організаційних заходів, направлених на зниження чи повне виключення антропогенного забруднення біосфери.

До міжнародних акцій, які масово проводяться в Україні відносяться «День Землі» та «Марш парків». Ці заходи покликані об'єднати людей

планети у справі захисту навколишнього середовища, нагадати про те, що планета у нас єдина, унікальна й має потребу в турботі і захисті. Адже проблеми довкілля не мають територіальних кордонів та мовних бар'єрів.

День Землі проводиться у рамках Всеукраїнської проекту «Зелений паросток майбутнього» і передбачає організацію акцій: «Юннатівський зеленбуд», «Здоров'я людини та довкілля», «Блакитне плесо», «Джерело», «Малим річкам велику воду», «Червона калина». День Землі щорічно відзначається в 147 країнах світу.

Міжнародна акція «Марш парків» проводиться щорічно з 1995 року на підтримку заповідної справи з метою надання громадськістю безоплатної допомоги і підтримки природно-заповідним територіям. Це спосіб залучити людей до участі в природоохоронній діяльності, до реальної практичної допомоги природі, розбудити у їх свідомості почуття гордості за національне, природне і культурне надбання. В акції, що проводиться в Україні, беруть участь сотні тисяч людей, більше 200 державних та неурядових організацій. В рамках акції «Марш парків» проводиться природоохоронна операція «Посади своє дерево» та заходи збереження і регульованого використання парків та інших зелених зон населених пунктів.

Метою проведення вищезазначених міжнародних акцій є мобілізація потенціалу партнерства влади і громадськості для вирішення екологічних проблем, підвищення поінформованості населення щодо природоохоронних питань та поширення екологічних знань, забезпечення довгострокового збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (у тому числі і природно-заповідного фонду України), поліпшення санітарного стану довкілля, покращення зовнішнього озеленення навчальних закладів, надання реальної допомоги природі рідного краю.

Завданням заходів, які здійснюються у рамках міжнародних природоохоронних акцій є:

1) активізація роботи загальноосвітніх закладів по благоустрою та покращенню стану їх зовнішнього озеленення, посадка дерев, кущів, багаторічних квітів на територіях шкіл, позашкільних закладів, власних садибах, могилах воїнів;

2) закладання парків, скверів, оформлення клумб, рабаток та інших об'єктів зеленого будівництва;

3) забезпечення догляду за насадженнями минулих років, озеленення та впорядкування садиб ветеранів війни, праці, благоустрій території, збір сміття;

4) виявлення та впорядкування водних джерел, польових та лісових криниць, закріплення берегів річок та інших водойм деревними насадженнями;

5) виявлення місць зростання рідкісних рослин та рослин занесених до Червоної книги України;

6) проведення екологічних освітніх та виховних заходів: вечорів, конкурсів, вікторин, виступів агітбригад тощо;

7) привернення уваги до заказників, національних і ландшафтних парків і інших заповідних територій – унікальної частини національної природної спадщини і всесвітнього надбання;

8) підвищення рівня екологічної культури населення, консолідація державних і неурядових організацій і широких мас громадськості в справі охорони природи, збереження і розвитку системи заповідних територій;

9) сприяння в розширенні мережі заповідних територій, організації нових заповідників і національних парків.

Для участі в заходах запрошуються учнівські та педагогічні колективи загальноосвітніх та позашкільних закладів, громадські молодіжні об'єднання екологічного спрямування, клуби, родинні колективи.

До критеріїв оцінювання участі у природоохоронних акціях відносимо: рівень організації природоохоронної діяльності з учнівською молоддю; межі охоплення (кількісні показники); різноманітність форм та методів у проведенні освітньої та виховної роботи; результативність проведення природоохоронної роботи щодо оздоровлення довкілля.

Програму заходів пропонуємо збагатити такими подіями: виступи музикантів, екологічні вікторини, спектаклі, показ екологічної моди; проведення виставки та презентації екологічних організацій; святковий концерт із залученням політиків та зірок естради; виставка-аукціон дитячих малюнків; розповсюдження інформаційно-просвітницької літератури.

Для підведення підсумків, учасники акції за наслідками роботи оформляють звіти, фотоальбоми, відеофільми, презентації про проведену роботу.

Прикладом здійснення природоохоронних заходів в рамках міжнародних акцій є проведення операції «Посади своє дерево».

Операція розрахована на привернення уваги населення до проблеми озеленення населених пунктів до їх «зеленої зони».

Зелена зона населених пунктів представлена об'єктами загального користування (міські та районні парки; парки культури і відпочинку, сади житлових районів і груп житлових будинків, сквери, бульвари, набережні, лісопарки, лугопарки, гідропарки та інші), обмеженого користування (насадження на територіях громадських і житлових будівель, шкіл, дитячих закладів, спортивних споруд, закладів охорони здоров'я, промислових підприємств, складських територій та інші), спеціального призначення (насадження вздовж вулиць, у санітарно-захисних і охоронних зонах, на територіях ботанічних і зоологічних садів, виставок, кладовищ і крематоріїв, ліній електропередач високої напруги; лісомеліоративні насадження; насадження розсадників, квітникарських

господарств; пришляхові насадження в межах міст та інших населених пунктів) [1; 4; 5; 7; 9]. Ряд об'єктів зеленої зони мають заповідний статус державного або місцевого значення. Загальна площа зелених насаджень має відповідний відсоток (разом з лісопарковими зонами).

Для збереження і регульованого використання об'єктів зеленої зони, забезпечення збалансованого розвитку цієї зони та виконання нею екологічних, соціально-економічних та урбаністично-планувальних функцій операція «Посади своє дерево» проходить двічі на рік: навесні та восени. Висаджуються дерева та кущі у парках, скверах, а також на пришкольніх та присадибних ділянках.

Метою операції є збільшення площ зелених насаджень у населених пунктах для зменшення рівня їх забруднення солями важких металів, канцерогенними сполуками, зольними викидами, які в багатьох регіонах України значно перевищують гранично допустимі концентрації. Це надзвичайно негативно впливає на здоров'я людей, а особливо дітей. Поглиначами цих небезпечних для здоров'я людей речовин є дерева, кущі, квіти.

У містах парки, гаї, алеї допомагають позбутися шкідливого впливу на людський організм сили звукового шуму. Встановлено, що рівень шуму на центральних вулицях міст, магістралях перевищує припустимий на 30-45 децибелів. Водночас, вуличні насадження поглинають майже чверть вуличного шуму. Зелена захисна смуга 15–20 метрів завширшки зменшує силу звукового тиску більше ніж на 10 дБ.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, на кожного жителя міста повинно припадати 50 кв. м зелених насаджень. Дерево середніх розмірів за добу відновлює стільки кисню, скільки необхідно для дихання трьох людей. Зелені насадження поглинають до 80 % аерозолів і пилу. На листках дерев за літо осідає в середньому до 20–25 кг пилу. Запиленість житлового мікрорайону за наявності зелених насаджень на 40 % нижча, ніж без них. Багато рослин чутливі до забруднення атмосферного повітря. Рослини-індикатори вказують на наявність забруднювачів повітря, дають змогу зробити висновки про шкідливість тих чи інших речовин для природи та людини [9; 10].

Крім того зелені насадження відіграють важливу роль у прибережних зонах малих і великих річок, озер, водоймищ, що є важливими водозберігаючими і рекреаційними об'єктами. Дерева і чагарники зміцнюють береги, перешкоджаючи їхньому розмиванню, запобігають появі балок і ярів у місцях концентрованого стоку води різноманітного походження. При наявності яружно-балкової системи на певних етапах розвитку можуть зупинити її ріст.

Рослинність знижує швидкість вітру – це зменшує вітрову ерозію ґрунту і знижує випаровування води в зоні їхнього зростання, іншими словами, сприяє формуванню і зберіганню верхнього родючого шару

грунту й «акумуляє» воду.

З погляду рекреації, дерева і чагарники, у поєднанні з об'єктом відкритої водної поверхні, створюють сприятливий вплив на організм людини, особливо в спекотний період. З однієї сторони, це відчуття прохолоди, викликане низькою температурою і високою вологістю повітря, з іншої – це суттєвий вплив рослин, що виділяють у повітря різноманітні леткі речовини й активований кисень у процесі фотосинтезу, що корисно для організму людини.

Перед початком проведення операції рекомендуємо:

- дізнатись про вільні від посадок земельні ділянки в районних відділах земельних ресурсів та органах місцевого самоврядування;
- провести обстеження обраних ділянок і отримати письмове погодження органів місцевого самоврядування та землекористувачів на проведення посадок;
- запросити консультантами компетентних людей, які мають досвід у проведенні посадок (лісничі, садівники, працівники комунальних служб тощо);
- для заготівлі посадкового матеріалу лісових порід слід отримати дозвіл в держлісгоспах (лісництвах), ліскокомунальних підприємствах, органах місцевого самоврядування та, при обов'язковій присутності лісника провести викопування посадкового матеріалу з лісового підросту;
- організувати спільну з іншими організаціями акцію зі створення зелених насаджень та широко висвітлити її в засобах масової інформації.

Підготовка території розміщення посадкових місць передбачає очищення ділянки (викорчувати пеньки, зібрати сміття, каміння тощо); знищення багаторічних бур'янів (пирій, осот, лопух тощо); вирівнювання поверхні ґрунтового покриву (засипати ями, забезпечивши стік води та збереження верхнього родючого шару ґрунту). У залежності від призначення зелених насаджень і місця їх розташування, сміття прибирається повністю, частково або тільки в місцях посадкових ям, позначених попередньо проведеною розміткою.

Розмітка виконується дерев'яними кілочками за допомогою рулетки і шнура. Розміщення посадкових місць проводиться в залежності від видів рослин, які використовуються. В лінійних посадках дерева висаджуються на відстані, яка дорівнює ширині крони в середньому віці.

В умовах лісостепової зони деревні породи можна розбити на чотири групи: дерева з пірамідальними і колоноподібними кронами (тополя чорна пірамідальна), дерева з кронами середньої ширини (клен польовий, шовковиця біла, ясен зелений, горобина звичайна, черемха звичайна, береза бородавчаста), дерева з широкими кронами (акація біла, гледичія, клен гостролистий, гіркокаштан кінський, липа дрібнолиста і крупнолиста, тополя біла, ясен звичайний, верба козяча), дерева з дуже широкими кронами (дуб черешчатий, горіх волоський, платан).

Для дерев першої групи пропонується посадка на відстані 3–3,5 м, для другої групи – 4–4,5 м, третьої – 5–6 м, четвертої – 6,5–8 м.

В залежності від місцевих умов і якості ґрунту, асортименту саджанців та рельєфу місцевості підбирається оптимальний варіант розташування дерев (прямокутний, шаховий, стрічковий, контурний (на схилах)).

Відстань між деревами при посадці в залежності від форми крони, становить 4–6 метрів, при групових посадках – 2–6 метрів, при досить густих – відстань може бути скорочена до 1–2 метрів. При груповій посадці кущів допускається відстань: для великих кущів 1–2 метрів, середній – 0,75–1,5, невеличких – 0,3–0,8 метрів. Ряди дерев спрямовують з півночі на південь.

Дерева та кущі слід саджати в період їх спокою: навесні до розпускання бруньок (найбільш ефективно); восени – після початку листопаду – за 20–25 днів до настання морозів.

На задовільних ґрунтах для вирощування рослин готують ями таких розмірів: великі саджанці деревних порід висотою 2,1–3,0 м (діаметр ями – 100 см, глибина – 60–70 см), середні саджанці деревних порід висотою 1,8–2,0 м (80 см, 60 см), саджанці малих розмірів висотою до 1,7 м (70 см, 60 см), саджанці чагарників (50 см, 50 см). Якщо ґрунти бідні або ділянка засмічена будівельним сміттям, а також якщо за своєю природою ґрунт дуже кам'янистий і потрібен привізний ґрунт, то розміри ям збільшують.

Дерева і чагарники можна висаджувати ранньою весною після відтавання ґрунту до початку розпускання листків, і пізньої осені, під час листопаду. Дуб вдало пересаджується навіть в 6–8-річному віці; граб, липа успішно переносить обрізання коренів та гілля (вік посадки значення не має); береза потребує неглибокої посадки (не можна обрізати верхівку саджанця); сосну, модрина садять завжди поодинокі у віці 2–5 років; у ялини – придатні саджанці 3–10-річного віку.

У акції «Посади своє дерево» з кожним роком стає все більше прихильників – приєднуються діти та підлітки, педагоги, колективи шкіл, керівники установ та наукових закладів, всі ті, хто небайдужий до проблем довкілля, можуть власноруч посадити дерево, прибрати або закласти клумбу біля свого будинку. Так, у Києві завдяки зусиллям активістів екологічної ліги було закладено центральну алею парку «Позняки», впорядковано територію парку «Нивки». Вінницька обласна організація ВЕЛ взяла участь у реконструкції історичного пам'ятника архітектури та садово-паркового мистецтва «Садиба «П'ятничани», де активістами ВЕЛ було висаджено дерева тих самих видів, які в минулому садив граф Грохольський (горіх ведмежий, войлочна вишня, бузок, сосна, ялина, береза). На Дніпропетровщині у рамках цієї акції силами ВЕЛ створено перший в Україні міський громадський заказник «Лівобережний», у якому проводяться постійні посадки та поповнення видового складу дерев, також

озеленення території дитячих садків. Луганською обласною організацією ВЕЛ закладено «Алеї першокласників». У Запоріжжі започатковано цикл заходів «Посади дерево ХХІ століття». Севастопольською міською організацією ВЕЛ, в рамках акції, організовано екологічний мітинг та посадку зелених насаджень, силами учнів впорядковано територію пам'ятки природи «Максимова Дача». Під час проведення акції «Посади своє дерево» у Закарпатській області впорядковані сквери та зелені зони біля шкіл в селах Концово, Шишлівці, М. Геєвці, Есень Ужгородського району. Закарпатською обласною організацією започатковано акцію «Благоустрій України», яка спрямована на облаштування та благоустрій території свого двору, вулиці, міста, населеного пункту, регіону та України в цілому. У Черкаській області під час проведення акції «Посади своє дерево» здійснено озеленення мікрорайону Митниця та закладено сквер «Студентський».

Організація природоохоронної акції включає оперативну, рейдову, просвітницьку, пропагандистсько-агітаційну роботи. Оперативна робота полягає у визначенні території, необхідності її озеленення для проведення посадки дерев, дослідженні та патрулюванні цих територій. Активна рейдова роботи передбачає написання звернення до Міністерства екології та природних ресурсів України, написання листа до Міністерства внутрішніх справ, обласних та міських управлінь екобезпеки з пропозиціями щодо посилення контролю за збереженням зелених зон населених пунктів. Просвітницька робота – проведення уроків, позакласних заходів, бесід, лекцій, вікторин, конкурсів, засідань круглого столу, костюмованих виставок, мітингів, виступів міні-театрів на майданчиках міст, перегляд науково-популярних фільмів з проблем озеленення, проведення педагогічних рад з питання організації виховних, навчальних та практичних заходів щодо озеленення навчальних закладів. Пропагандистсько-агітаційна робота полягає у приверненні уваги громадськості до проблем озеленення населених пунктів: виговлення та поширення листівок, оформлення стендів, фотовиставки, звернення до населення із закликами зберегти зелені насадження, що знищуються заради фінансової вигоди, виступи екологічних театрів районних осередків міста, конференції, видавництво збірника творчих робіт в рамках проведення акцій «День Землі» та «Марш парків».

Специфічною рисою нашого сьогодення є необхідність здійснення природоохоронної діяльності учнями, студентами, населенням, громадськими організаціями на основі активних дій, які мають свою специфіку, технологію та організацію, що слід враховувати у навчально-виховній, оперативній, рейдовій, просвітницькій, пропагандистсько-агітаційній роботі, і в першу чергу під час проведення заходів у рамках міжнародних акцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байрак О. М. Шляхи оптимізації озеленення території навчальних закладів в Україні / О. М. Байрак // Екологічний вісник. – 2009. – № 4. – С. 23–24.
2. Біологічний моніторинг : методичні вказівки для проведення практичних робіт для студентів аграрних закладів освіти / укл. Р. І. Бурда. – К., 2001. – С. 9–10.
3. Гирусов Е. Екологізація як спосіб збереження суспільства / Е. Гирусов, Х. Маринов // Ойкумена. – 1991. – № 6. – С. 3–7.
4. Добровольський І. А. Міські садово-паркові угруповання як особливі антропогенні біогеоценози / Добровольський І. А., Таран М. А. // Урбанізація як фактор змін біогеоценотичного покриву : мат-ли конф. – Львів : Академічний Експрес, 1994. – С. 32–33.
5. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць / В. П. Кучерявий – Л. : Світ, 2005. – 454 с.
6. Лазаревич Н. А. Экологическое образование как норма жизни / Наука и образование на пороге III тысячелетия = The Science and Education on the Threshold of the 3rd Millennium: Тезиси докладов Международного конгресса (г. Минск, 3–6 октября 2000 г.). В 2-х книгах. Кн. 2. – Мн., 2000. – С. 87.
7. Левон Ф. М. Загальні сьогоденні проблеми озеленення міст в Україні / Левон Ф. М., Кузнецов С. І. // Науковий вісник: Міські сади і парки: минуле, сучасне і майбутнє : зб. наук.-техн. праць. – Львів : УкрДЛТУ, 2001. – Вип. 11. – С. 226–230.
8. Локшина О. І. Сучасні тенденції екологічної освіти / Локшина О. І., Пустовіт Н. А. // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 27–29.
9. Наукове обстеження зеленої зони, як аргумент для її збереження та розвитку // Екологічний вісник. – 2009. – № 6. – С. 26–27.
10. Основні положення концепції державної програми розвитку парків культури і відпочинку в Україні // Збірник нормативних документів на допомогу керівникам закладів культури. – Вип. 2 / ІПКПК. – К., 1997. – С. 32–37.